

بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، گردشگری

حسن دادرس ۱

دانش‌آموخته دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

پرویز کردوانی

استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۱/۰۳/۲۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۱۲/۱۶

چکیده

بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف به عنوان طرحی جهت توسعه فیزیکی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، گردشگری و کالبدی - فضایی امری ضروری بوده که برای روستاهای حاشیه تالاب منطقه مورد مطالعه در نظر گرفته شده است. روستاهای حاشیه تالاب انزلی از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و گردشگری چه اهمیتی از دیدگاه جغرافیا دارند؟ به عنوان پرسش اصلی مطرح بوده و براساس آن فرضیه‌های تحقیق مطرح گردید. مهم‌ترین یافته‌های تحقیق عبارتند از:

- اکثریت مطلق روستائیان حاشیه تالاب از برنامه‌ریزی جهت اشتغال‌زایی جوانان، ارتقاء وضعیت معیشتی و بالا بردن سطح زندگی در نهایت جلوگیری از مهاجرت به شهرها راضی بودند.
- با توجه به پتانسیل‌های بالای منطقه مورد مطالعه و برنامه‌ریزی دقیق و مدون با سرمایه‌گذاری بخش‌های دولتی و خصوصی و مشارکت و همکاری روستائیان رابطه مثبت وجود دارد.

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و روش تحقیق در آن توصیفی - تحلیلی است. روش مطالعه به صورت اسنادی و مطالعات میدانی بوده است. روش شناختی تحقیق مبتنی بر نگرش سیستمی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تالاب انزلی از نظر زیست‌محیطی دارای شرایط مطلوبی نیست و هر ساله خساراتی آشکارا و خسارات پنهان به وجود می‌آورد بنابراین برنامه‌ریزی و احیای تالاب الزامی است. پیشنهادها و راهکارهایی در خصوص افزایش عمر تالاب و بالا بردن راندمان تولیدات آن و به تبع آن بهبود وضعیت اقتصادی، معیشتی، فرهنگی، اجتماعی و گردشگری مردم منطقه ارائه گردیده است.

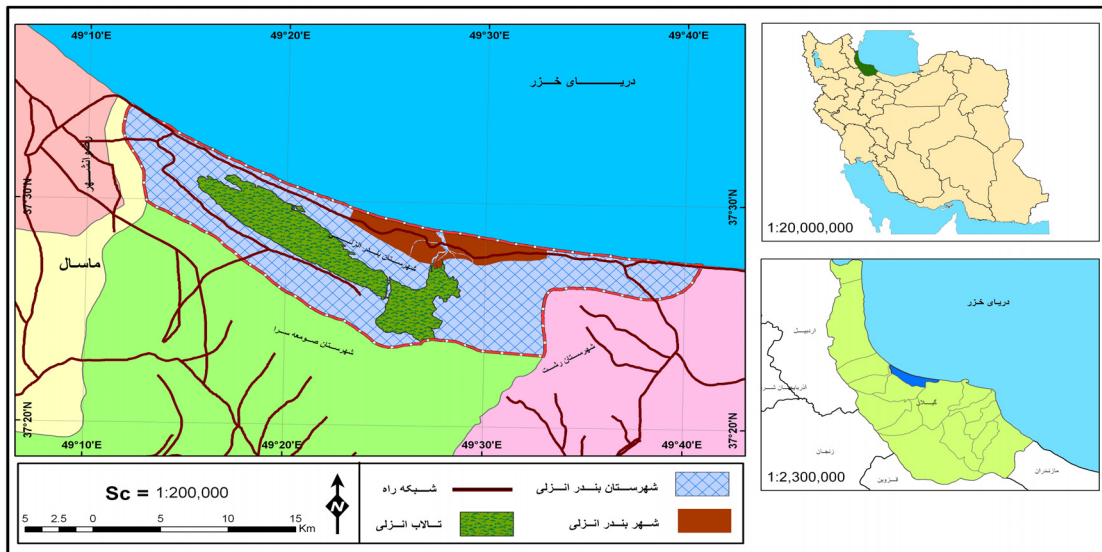
واژگان کلیدی: روستاهای حاشیه تالاب، تالاب انزلی، جنبه‌های اجتماعی - اقتصادی، گردشگری

مقدمه

مکان‌یابی و استقرار سکونت‌گاه‌های روستایی تابعی از عوامل محیط‌طبیعی درجه اول است. به گونه‌ای که فراهم بودن بستر جغرافیایی موجب شکل‌گیری استقرارگاه‌های روستایی گردیده است. تالاب انزلی به جهت فراهم کردن منابع قابل استفاده در درون و حاشیه خود از قبیل خاک حاصلخیز، منابع آب کافی، شرایط اقلیمی مساعد، امکان رشد و نمو پوشش گیاهی و ذخایر آبی مانند انواع ماهی‌ها و پرندگان از یک طرف موجب شکل‌گیری روستاهای حاشیه خود گردیده از سوی دیگر نیز به عنوان منابع طبیعی و اکوسیستم‌هایی در قالب تالاب موجب پراکنش جغرافیایی روستاها به تبع شکل تالاب شده به گونه‌ای که در اطراف آن سکونتگاه‌های روستایی در قالب شهرستان‌های بندرانزلی، صومعه‌سرا و رشت پراکنده شده‌اند.

شناخت دقیق منطقه مورد مطالعه از لحاظ امکانات و قابلیت‌ها، محدودیت تنگناهای موجود جهت بالابردن سطح زندگی، اشتغال‌زایی و نیز جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها و ارتقاء معیشتی آنان از طریق مشارکت در این امر مهم از اهداف اصلی این تحقیق است. بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی به عنوان برنامه‌ای جهت تجدید حیات و هدایت روستاها به لحاظ اقتصادی - فرهنگی - اجتماعی و گردشگری و غیره و با اهداف و برنامه‌های نام برده در زیر در روستاهای حاشیه تالاب می‌باشد.

- ایجاد زمینه‌های توسعه و عمران روستاها با توجه به شرایط مختلف اقتصادی، اجتماعی و گردشگری.
- ایجاد اشتغال برای ساکنان حاشیه تالاب به خصوص جوانان تحصیل کرده و پیشگیری از مهاجرت آنان به شهرها.
- تأمین امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی تولیدی رفاهی.
- ایجاد تسهیلات لازم جهت بهبود امکانات زیربنایی و روبنایی و خدمات زیست‌محیطی و ...
- برنامه‌ریزی بهینه امکانات بالقوه و بالفعل موجود در تالاب در تمام زمینه‌ها برای رفاه ساکنان روستاهای حاشیه تالاب.
- شناسایی و شناساندن تالاب به عنوان مظهر گردشگری منطقه که همانند نگینی درخشان در منطقه پرتوافشانی می‌کند برای جلب گردشگران داخلی و خارجی و در نهایت تحول اقتصادی منطقه مورد مطالعه.
- برنامه‌ریزی برای احیاء تالاب با هدف شناخت مسائل زیست‌محیطی آن به عنوان یک منبع بزرگ طبیعی و تأمین‌کننده مواد پروتئینی و صنایع برای توسعه پایدار از دیدگاه جغرافیا برای نسل حال و نسل‌های آینده.
- بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و گردشگری و با تأکید بر دیدگاه جغرافیایی و تحقیق و پژوهش در این راستا صورت گرفته است.

شکل شماره ۱- موقعیت محدوده مورد مطالعه در استان و کشور

منبع: لایه‌های رقومی سازمان نقشه برداری کشور

طرح مسأله

بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی موجب توسعه روستاها، مصون از تخلیه جمعیت روستایی و از همه مهمتر شرایط را برای یک زندگی رضایت‌بخش افراد آن فراهم می‌آورد که یکی از اجزاء آن توسعه خوداتکایی می‌باشد. یعنی افزایش افرادی که اطلاعات مناسب در خصوص محیط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی خود داشته که شناخت تالاب به عنوان یکی از عناصر جغرافیایی و گسترش مرزهای دانش و قلمرو جغرافیایی روستایی از طریق شناسایی توانمندی‌های تالاب جهت توسعه و بهره‌مندی روستاها و روستاها یکی کلی است که مورد سنجش قرار گرفته است.

هدف کاربردی، بررسی و سنجش موقعیت قرارگیری روستاهای حاشیه تالاب انزلی که سبب تنوع فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و گردشگری آن می‌باشد که در این تحقیق روستاهای شناسایی، میزان جمعیت، امکانات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، گردشگری و موقعیت قرارگیری و ارتباط آنها با تالاب مورد سنجش قرار خواهد گرفت. با توجه به موضوع و موارد مطرح شده در طرح مسأله و ماهیت مطالعه که با دیدگاه جغرافیایی صورت می‌گیرد، مهمترین اهداف علمی و کاربردی تحقیق حاضر:

- شناخت ارتباط عناصر طبیعی (تالاب) و جایگاه آنها در شکل‌گیری سکونتگاه‌های انسانی روستاهای حاشیه تالاب بویژه فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و گردشگری.
- تعیین نقش قرارگیری روستاها در حاشیه تالاب برای فعال‌سازی اقتصادی، اجتماعی، گردشگری.
- بررسی تحولات روستایی براساس روش‌های علمی و کاربردی جغرافیا که خود در تبیین توان و جایگاه علمی جغرافیا در بررسی موضوعات مختلف روستایی مؤثر است.
- تعیین امکانات و قابلیت‌های روستاهای منطقه مورد مطالعه از طریق شناخت محیط جغرافیایی روستاها.

با توجه به اهداف فوق فرضیه‌های زیر مطرح می‌باشند.

- موقعیت قرارگیری روستاهای حاشیه تالاب انزلی به عنوان فعالیت‌های مهم اقتصادی آنها از جمله زراعت و دامپروری، صنایع دستی وابسته به تالاب، به ویژه صید و شکار محسوب می‌گردد.
- توان‌مندی‌های جغرافیایی تالاب در نحوه توزیع و پراکنش جغرافیایی روستاهای حاشیه آن می‌تواند مؤثر باشد.
- با مشارکت دادن روستائیان و برنامه‌ریزی بهینه و با توجه به مناظر بدیع و چشم‌انداز منحصر به فرد تالاب می‌توان ضمن بسط و گسترش صنعت توریسم به حفظ محیط‌زیست تالاب کمک کرد.

با توجه به اهداف و فرضیه‌های مذکور، در این تحقیق از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی - کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی با استفاده از ابزارهایی مانند: جدول، عکس، مصاحبه، پرسشنامه و ... استفاده شده است. پس از جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها ضمن ساماندهی، تجزیه و تحلیل انجام گرفته و نتیجه‌گیری شده است. تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی مطالعات درباره تالاب پراکنده و تحقیقات ناقص بود و پس از پیروزی انقلاب اسلامی طی سال‌های ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۶ مطالعات طرح جامع احیای تالاب انزلی با مشارکت شرکت‌ها سکونان^۱ کشور هلند بوده که به دنبال پیشروی سطح آب دریای خزر ادامه کار پروژه مذکور متوقف گردید. در زمستان سال ۱۳۷۴ سازمان محیط‌زیست طرح تحقیقات کامل و جامع خود را دو فاز تحت عنوان، طرح حفاظت و بازسازی تالاب انزلی انجام داد. در طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۷ طی توافقات به عمل آمده بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت ژاپن طرح مطالعات مدیریت جامع حفاظت از اکوسیستم تالاب انزلی با همکاری وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت از محیط‌زیست و آژانس همکاری‌های بین‌المللی ژاپن (جایکا) انجام گرفت. سازمان آب و فاضلاب روستایی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان گیلان نیز در سطح روستاهای حاشیه تالاب انزلی از سال ۱۳۶۷ تاکنون طرح‌هایی را تهیه و برخی را نیز اجراء کرده است.

روش تحقیق

تالاب انزلی یکی از تالاب‌های نادر و منحصر به فرد کشور و حتی جهان می‌باشد که دارای توان مندی‌های بالقوه و بالفعل بسیاری است. با عنایت به تأثیر تالاب در اقتصاد روستاهای حاشیه آن و توزیع فضایی سکونتگاه‌ها، میزان تأثیر تالاب در آنها مورد نظر بوده و با لحاظ سوال اصلی تحقیق حاضر که بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و گردشگری چگونه باید باشد. در فرآیند بررسی موضوع، سوالهایی به شرح ذیل مطرح می‌گردد.

- روستاهای حاشیه تالاب انزلی با شناخت و آگاهی در اطراف آن سکونت گزیده و استقرار یافته‌اند.
- توزیع فضایی - کالبدی روستاهای حاشیه تالاب انزلی چگونه است؟
- توزیع فضایی خدمات زیربنایی و روبنایی در روستاهای حاشیه تالاب انزلی چگونه است؟
- چگونه می‌توان ضمن بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و گردشگری منطقه ارتباط و تعامل متقابل با حفظ محیط‌زیست بین تالاب و روستاها را فراهم نمود؟

روش مطالعه به صورت اسنادی و مطالعات میدانی بوده و از روش توصیفی - تحلیلی برای تجزیه و تحلیل استفاده شده است که در قسمت تجزیه و تحلیل کمی برای رسم نمودارها از نرم افزار EXCEL و برای رسم نقشه‌ها از نرم افزار AUTOCAD و SPSS استفاده شده است.

روش شناختی تحقیق مبتنی بر نگرش سیستمی است. در تدوین هدف‌های تحقیق، دو موضوع اساسی، مد نظر قرار گرفته است، اول آنکه جغرافیا روابط علی پدیده‌های سطح زمین را در قالب مکان و با روش خاص خود مطالعه می‌کند (بدری فر، ۱۳۷۴: ۳). دوم اینکه با شناخت و کشف روابط بین پدیده‌ها و با تأثیرگذاری بر نیروها و روندهای شکل دهنده آنها، می‌توان فضای جغرافیایی را در جهت بهبود شرایط زیستی - انسانی تغییر داد (سعیدی، ۱۳۷۷: ۵). در این تحقیق از نظریه‌های: مراکز رشد، آستانه‌های خدمات، نظریه‌های توسعه روستایی، صنعتی کردن روستاها، و از تکنیک‌های: تکنیک شاخص توسعه‌یافتگی موریس، مدل قاعده، مرتبه، اندازه مدل و وزن‌بندی، مدل نزدیک‌ترین مجاورت، مدل آنتروپی، مدل عملکردی استفاده شده است (مولائی، ۱۳۸۲: ۷۸).

عکس شماره ۲ او - لاله دریایی یکی از دیدنی‌های منحصر به فرد تالاب انزلی و قایقرانی تفریحی (گردشگری)

منبع: نگارندگان

یافته‌های تحقیق و بحث

- ویژگی‌های جغرافیایی روستاهای حاشیه تالاب

۴۵ در حاشیه جنوبی دریای خزر بین ۲۸ تا ۳۷ درجه شمالی و ۴۹ درجه شرقی یکی از مهم‌ترین تالاب‌های جهان با مساحت تقریبی ۱۸۰ تا ۲۰۰ کیلومتر مربع واقع شده که به دلیل همجواری با بندرانزلی به همین نام خوانده می‌شود (مهندسین مشاور پژوهاب، ۱۳۶۳: ۱۳۲).

تالاب انزلی به جهت اهمیت خاص خود جزء تالاب‌های بین‌المللی محسوب می‌شود و در خرداد ماه سال ۱۳۵۴ رسماً در سایت رامسر و پس از آن در فهرست مونتره به ثبت رسیده است (جهاد سازندگی گیلان، ۱۳۶۱: ۹۵).

این منطقه به لحاظ اقلیمی مرطوب و در واقع بخشی از منطقه سرسبز هیرکانی می‌باشد. هوای پرفشار سیبری توأم با رشته‌کوه البرز در قسمت‌های جنوبی دریای خزر در شمال کوه، در جنوب دریا و تالاب است. این ناحیه سبب‌ساز هوای معتدل و بارندگی فراوان آن شده است. به گونه‌ای که حوزه آبریز تالاب، پرباران‌ترین منطقه ایران و تالاب

انزلی به نوبه خود پرباران‌ترین نقطه این حوزه به حساب می‌آید. تا آنجا که میزان بارندگی سالانه آن به حدود ۲۰۰۰ میلیمتر نیز می‌رسد (منوری، ۱۳۶۹: ۴۵).

برابر اعلام رسمی وزارت نیرو و میزان بارندگی سالانه ۱۵۶۰ میلی‌متر می‌باشد. براساس آمار سال ۱۳۸۵ تعداد کل خانوار روستاهای حاشیه تالاب انزلی (در منطقه مورد مطالعه تعداد ۵۲ روستا می‌باشد) که تعداد ۱۲۱۱۹ خانوار بوده که در مقایسه با سال ۱۳۷۵ که تعداد ۱۱۰۱۵ خانوار بوده، افزایش را نشان می‌دهد. تعداد کل جمعیت منطقه مورد مطالعه ۴۲۷۷۵ نفر و بُعد خانوار ۳/۳۳ بوده است که در مقایسه با سال ۱۳۷۵ تعداد جمعیت و بُعد خانوار با کاهش روبرو بوده است (معاونت برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۸۶: ۱۲۷).

که از دلایل عمده این تغییرات به خصوص کاهش تعداد جمعیت منطقه مورد مطالعه، عدم برنامه‌ریزی مدون، محدودیت زمین‌های زراعی، بیکاری جوانان به ویژه جوانان تحصیل کرده می‌باشد.

تراکم جمعیت منطقه مورد مطالعه با مساحت ۴۵/۲۱۰ کیلومتر مربع در سال ۱۳۸۵ که ۹۵ نفر در هر کیلومتر مربع بوده مستقر می‌باشند. بر اساس آمار سال ۱۳۸۵ از کل جمعیت منطقه مورد مطالعه ۵۱ درصد مرد و ۴۹ درصد زن و از کل جمعیت ۶ ساله و بیشتر آن ۷۳/۶ درصد باسوادند. براساس مطالعات میدانی ۹۶ درصد از ساکنان روستاهای حاشیه تالاب به زبان محلی گیلکی، ۲ درصد آذری، ۱ درصد تالشی و ۱ درصد کردی و گالشی که در این راستا تالش‌زبانان به کارهای زراعت و دامداری، آذری زبان‌های ساکن در روستاهای حاشیه تالاب اکثراً به کارهای کارگری و خدماتی، کردها غالباً مهاجر می‌باشند (کردهای ایرانی و عراقی) به کارهای خدماتی و گالش‌ها نیز همانند آنچه از نامشان پیداست، به دامداری اشتغال دارند.

در سال‌های ۱۳۷۵ تاکنون (۱۳۸۸) تحت تأثیر عوامل مختلف از جمله عامل اقتصادی مهاجرفرستی و مهاجرپذیری نواحی شمالی با نواحی جنوبی تالاب انزلی متفاوت بوده که از عمده دلایل و عوامل مهاجرت در نواحی جنوبی تالاب بافت حدود ۱۰۰ درصد کشاورزی و نداشتن زمین جهت این اقدامات می‌باشد و اما مهاجرت در نواحی شمالی تالاب بخصوص روستاهای بشمن، سنگاچین، طالب‌آباد، حسن‌رود و لیجارکی (متعلق به شهرستان بندرانزلی) بدلیل قرارگیری این روستاها (از شمال به دریای خزر و از جنوب به تالاب انزلی) واقع شدن در مسیر جاده اصلی رشت به آستارا - وجود پادگان بزرگ آموزش منطقه چهارم دریایی ارتش، شهرک صنعتی انزلی، سندیکای کامیون‌داران و تریلر‌داران و منطقه آزاد تجاری ارزان بودن زمین - داشتن اکثر خدمات زیربنایی و روبنایی - وجود هتل‌ها، مهمانپذیرها، اردوگاه‌ها و استراحتگاه‌های بزرگ دولتی و غیردولتی و غیره نه تنها مهاجرت از روستا به شهر صورت نگرفته و در مواردی نیز مهاجرپذیر بوده‌اند. از آنجایی که تالاب‌ها دارای ارزش و فواید زیادی هستند به ویژه تالاب انزلی نیز دارای ارزش‌های اقتصادی فراوانی چه از نقطه نظر بین‌المللی و داخلی، نقش مهمی در تغییر و تحول اقتصادی و سکنی‌گزینی ساکنان حاشیه تالاب از دیرباز تاکنون داشته و دارد و به جرأت می‌توان گفت از دلایل اصلی سکونت‌گزینی حاشیه‌نشینان در اطراف تالاب با علم و آگاهی کامل به خاطر مسایل معیشتی و اهمیت و ارزش بالای آن در تکثیر انواع ماهیان استخوانی و زیستگاه مناسبی برای زمستان‌گذرانی و تخم‌گذاری انواع پرندگان مهاجر و بومی و متعاقب آن افزایش صید ماهیان و شکار پرندگان که در اقتصاد مردم منطقه بسیار مؤثر است. دارای مناظر زیبا و بی‌نظیر برای جلب و جذب گردشگران داخلی و خارجی - کنترل سیلاب‌های منطقه و ایجاد بستری مناسب برای تردد دریایی از روستاهای حاشیه تالاب به

شهرها به خصوص عرضه محصولات دامی و باغی و ... آزمایشگاهی طبیعی و رایگان برای تحقیقات علمی - آموزشی - فرهنگی و ... علاوه بر آن کشاورزی که یکی از محورهای توسعه کشور و استان است با تدابیر و بهره‌برداری‌های خردمندانه به بهترین نحو از این منابع طبیعی خدادادی در راستای بهبود زندگی اقتصادی و معیشتی حاشیه‌نشینان تالاب برنامه‌ریزی و استفاده نمود طرح احیای تالاب انزلی، ۱۳۶۲: ۶۹).

براساس مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای تعداد ۲۷ روستاهای حاشیه تالاب (۵۲٪) دارای تیپ متمرکز، تعداد ۲۳ روستا (۴۴٪) بینابین و تعداد ۲ روستا (۴٪) پراکنده هستند. شکل غالب روستاها، هسته‌ای، خطی و شعاعی بوده و از نظر اندازه جمعیت تعداد ۱۶ روستا (۳۱٪) روستای بزرگ و روستاشهر، تعداد ۱۲ روستا (۲۳٪) روستای متوسط و تعداد ۲۴ روستا (۴۶٪) کوچک و بسیار کوچک هستند.

- ویژگی‌های مختلف تالاب

اکثر تالاب‌ها واجد ارزش اقتصادی و فواید زیادی بوده و می‌باشند، تالاب انزلی نیز جدا از این ارزش‌ها نبوده و اهمیت‌های چند جانبه آن چه از نقطه نظر بین‌المللی، داخلی، نقش خاصی در جغرافیا و اقتصاد منطقه دارد. به طوری که علاوه بر حائز بودن ارزش ویژه در افزایش تولید گیاهی و پروتئین سفید (پرنندگان مهاجر آبی) به عنوان مهمترین پشتوانه در تکثیر ماهیان اقتصادی - شیلاتی دریای خزر، واجد ارزش‌های متعدد و مهمی در رابطه با جذب گردشگران، کنترل سیلاب‌های منطقه، فراهم نمودن امکانات ارتباط آبی (در حمل و نقل داخلی و تجارت خارجی)، علمی، آموزشی و فرهنگی جهت محققین و دانش‌پژوهان به عنوان یک آزمایشگاه طبیعی و رایگان در زمینه‌های گوناگون استفاده می‌کنند (ثابت رفتار، ۱۳۷۵: ۸۴).

- ویژگی‌های جغرافیایی

تالاب انزلی از نظر جغرافیایی جزء نواحی معتدل و بارندگی سالانه حدود ۲۰۰۰ میلیمتر و رطوبت نسبی سالانه بین ۷۵ تا ۷۰ درصد بوده و این سبب استقرار گونه‌هایی بیشتر فون فلور در این نواحی می‌گردد.

- تأمین محل رویش، به عنوان یک اکوسیستم آبی جهت زندگی حداقل ۱۵۰ گونه پرنده - ۴۳ گونه ماهی - ده‌ها گونه پستان‌دار و دوزیستان و خزندگان و بیش از ۱۰۰ گونه گیاهی در آن وجود دارد (جایگاه، ۲۰۰۴ م: ۱۰۶)

- متوسط دما در این ناحیه حدود ۱۵ درجه سانتی‌گراد و اختلاف بین متوسط‌های سردترین ماه سال و گرم‌ترین ماه سال حدود ۳۰ درجه می‌باشد که نشان‌دهنده اعتدال نسبی هواست.

جدول شماره ۱- رودهای جاری و مهم (از شرق به غرب) وارد تالاب انزلی می‌گردد.

نام رود	حجم آب سالانه (میلیون مترمکعب)	حداکثر شدت جریان (مترمکعب ثانیه)	حداقل شدت جریان (مترمکعب ثانیه)	سطح حوزه آبریز (کیلومتر مربع)
سیاه‌رود	۱۷۶	۱۵۱	صفر	۱۱۹
گوهرورد	۲۹۴	۲۱۳	صفر	۱۹۵
پسیخان	۴۷۷	۴۹۰	۰/۲	۵۷۲
جمعه‌بازار	۳۳۰	۴۱۹	صفر	۳۳۳
گازرودبار	۶۳	۵۵	صفر	۴۰
ماسوله‌رودخان	۱۲۹	۱۱۶	صفر	۳۸۲
پلنگ‌ور	۱۶۰	۱۴۰	صفر	۲۲۶
خالکایی	۱۲۳	۱۵۰	صفر	۳۵۰
مرغک	۶۹	۶۷	صفر	۲۷۴
چاف	۶۶	۷۶	صفر	۱۸۰
جمع کل	۱۸۹۲	۱۹۲۹		۲۸۳۰

منبع: سالنامه آمار ۱۳۸۵ شرکت سهامی آب منطقه ایی رشت

- سطح آب زیرزمینی در منطقه تالاب کاملاً بالاست به طوری که در ۷۵ درصد از مساحت منطقه عمق برخورد آب زیرزمینی کمتر از ۳ متر است (جاماب، ۱۳۶۷: ۹۲).

- ویژگی‌های منحصر به فرد تالاب انزلی قرار گرفتن آن بین آب‌های شور و شیرین است به چنین نواحی اصطلاحاً (اکوتون) گفته می‌شود (کردوانی، ۱۳۷۴: ۱۶۸).

- ویژگی‌های اجتماعی - جمعیتی

- در منطقه مورد مطالعه بُعد خانوار ۳/۳۳ و تراکم جمعیت ۹۵ نفر، ترکیب جنسی ۵۱٪ مرد در مقابل ۴۹٪ زن و درصد کل باسواد جمعیت ۶ ساله و بیشتر ۷۳/۶ درصد که ۹۶ درصد آن به زبان محلی گیلکی تکلم نموده و بیش از ۹۹ درصد آن مسلمان و شیعه می‌باشند.

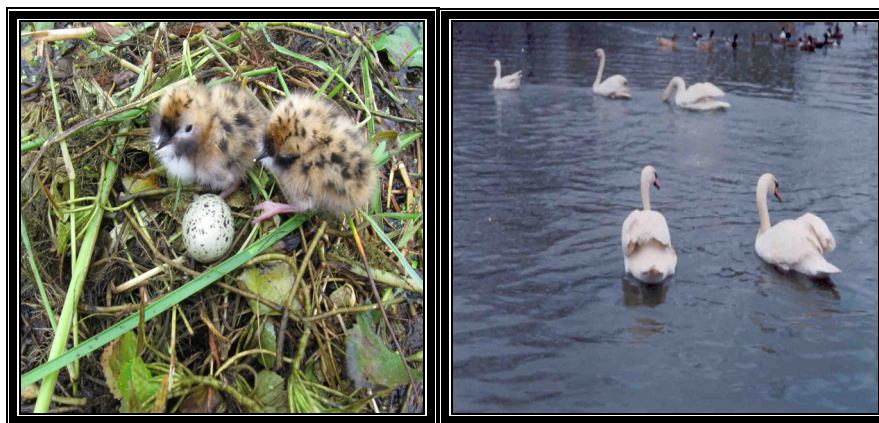
- مهاجرت از روستاها طی چند دهه گذشته نواحی شمالی تالاب با نواحی جنوبی آن کاملاً متفاوت بوده که از دلایل آن در نواحی جنوبی ۱۰۰٪ کشاورزی و در مقابل نواحی شمالی به دلیل غالب فعالیت‌ها اقتصادی - خدماتی - صنعتی و گردشگری که حتی مهاجرپذیر نیز می‌باشند.

- ویژگی‌های اقتصادی

- به برکت وجود تالاب و استفاده از آب فراوان و زمین‌های حاصل‌خیز و پوشش گیاهی مناسب، زراعت - باغداری - صید آبزیان - شکار پرندگان مهاجر - استفاده از راه‌های ارتباطی - شکل‌های مختلف برداشت محصول از تالاب در رونق اقتصادی منطقه بسیار مؤثر است.

- در این تالاب ذخایر غذایی و محیط مناسب آبی تولید ماهیان بومی را افزایش داده و از طرف دیگر مهاجرت پرندگان و ماهیان رام‌وجوب گردیده است (حسینی، ۱۳۶۳: ۱۸۹).

عکس شماره ۳ و ۴- جوجه گذاری پرندگان مهاجر در محدوده حفاظت شده تالاب انزلی و پرندگان مهاجر زمستان گذران در تالاب انزلی
منبع: نگارندگان

جدول شماره ۲- طبقه بندی روستاهای مورد مطالعه بر حسب اندازه جمعیتی و نوع روستا - ۱۳۸۵

طبقه بندی سکونتگاهها براساس اندازه جمعیتی										سکونتگاه	
روستاشهر		بزرگ		متوسط		کوچک		بسیارکوچک			
۲۰۰۰ - ۴۹۹۹		۱۰۰۰ - ۱۹۹۹		۵۰۰ - ۹۹۹		۲۵۰ - ۴۹۹		کمتر از ۲۴۹ نفر		درصد	تعداد
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱۳/۴۶	۷	۱۷/۳۰	۹	۲۳/۰۷	۱۲	۲۳/۰۷	۱۲	۲۳/۰۷	۱۲	۱۰۰	۵۲

منبع: آمارنامه استان گیلان - سالنامه آماری ۱۳۸۵ - سازمان مدیریت و برنامه ریزی گیلان

جدول شماره ۳- جمعیت در روستاهای مورد مطالعه بر اساس اندازه جمعیتی - ۱۳۸۵

طبقه بندی سکونتگاهها براساس جمعیت										شرح روستا
روستاشهر		بزرگ		متوسط		کوچک		بسیارکوچک		
۲۰۰۰ - ۴۹۹۹		۱۰۰۰ - ۱۹۹۹		۵۰۰ - ۹۹۹		۲۵۰ - ۴۹۹		از ۲۵۰ نفر		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	جمعیت کل
۴۱/۱۰	۱۷۵۸۴	۲۶/۸۷	۱۱۴۹۴	۱۸/۶۸	۷۹۹۴	۹/۴۸	۴۰۵۶	۳/۰۸	۱۶۶۷	۴۲۷۷۵

منبع: آمارنامه استان گیلان - سالنامه آماری ۱۳۸۵ - سازمان مدیریت و برنامه ریزی گیلان

- ارزش علوفه ای گیاهان تالاب و حاشیه آن (به خصوص سرخس آزولا) که به لحاظ نیاز روزافزون به افزایش مواد پروتئینی در تمامی نقاط جهان به ویژه ایران به دلیل سیر صعودی جمعیت و نیازهای فراوان آن، وارد چرخه اقتصادی شده و بخش قابل ملاحظه ای از نیازهای جامعه را به پروتئین حیوانی مرتفع می سازد (کیمبال، ۱۳۵۰: ۷۶).
- رونق صنایع دستی وابسته به تالاب (مواد اولیه آن از داخل تالاب تهیه می گردد) که در سطح منطقه و حتی به خارج از کشور نیز صادر که در اشتغال زایی و اقتصاد مردم منطقه تأثیر به سزایی دارد.

- ویژگی های گردشگری

- چشم اندازهای زیبای تالاب جاذبه گردشگری را تقویت نموده و آن را به عنوان یکی از با ارزش ترین تفرجگاه های ایران تبدیل نموده است.
- با داشتن پوشش گیاهی کامل برای لانه سازی و جوجه آوری، بهترین مکان برای زمستان گذرانی بسیاری از پرندگان مهاجر و بومی است.

- با توجه به پتانسیل بالای تالاب و چشم‌اندازهای بی‌نظیر آن، انواع گردشگری شامل گشت‌زنی و سیاحت در آن با استفاده از قایق‌های موتوری - اسکی بر روی آب - ماهی‌گیری - شکار - قایق‌رانی - تفریحی و ورزشی - صرف غذاهای دریایی - فیلمبرداری و عکس و ... در جلب و جذب توریسم داخلی و خارجی بسیار مؤثر است.

جدول شماره ۴- تعیین رتبه‌بندی بهترین ماه‌ها از نظر اقلیمی جهت مسافرت به تالاب انزلی

ژانویه	فوریه	مارس	آوریل	مه	ژوئن	ژوئیه	آگوست	سپتامبر	اکتبر	نوامبر	دسامبر
دی	بهمن	اسفند	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر
				X	X	X	X	X	X		
					X	X	X				
			X	X	X						
		X	X	X	X						
						X	X	X			
					X	X	X	X			
						X	X	X			
					X	X	X	X			
								X	X	X	
								X	X	X	X
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲

منبع: ثابت‌رفتار، کریم، ۱۳۷۵، طرح حفاظت و بازسازی تالاب انزلی، فاز ۱ و ۲ دانشگاه گیلان

ارتباط متقابل تالاب و روستاها

تالاب‌ها ارتباط متقابل و مستقیمی با حاشیه خود داشته و دارند. یعنی تالاب هم بر روی ساکنان خود اثر گذاشته و هم از آنها تأثیر می‌پذیرد. تالاب‌ها باعث تعدیل دمای زیاد و رطوبت در یک ناحیه می‌شود. در واقع تالاب به عنوان یک منبع آبی در محل عمل نموده و از این طریق به تشکیل ابر و بارندگی‌ها کمک می‌نماید که این امر به موقعیت جغرافیایی تالاب بستگی دارد (عمادی، ۱۳۵۷: ۱۵۸). با بارندگی زیاد، پوشش گیاهی مناسب و تلطیف هوای حاشیه تالاب انزلی با بستری مناسب برای زراعت، دامداری، باغداری، صید ماهی، شکار انواع پرندگان، گردشگری، صنایع دستی وابسته به تالاب و حمل و نقل دریایی و غیره به وجود می‌آید. که در مجموع به لحاظ محیطی از جمله اثرات تالاب روی روستاهای حاشیه با توجه به منابع آبی بسیار غنی ناحیه که بستر مساعدی برای زراعت می‌باشد به غیر زراعت، تالاب اثرات مثبت بر دامداری و دامپروری ناحیه با توجه به فراهم آوردن علف-های انبوه و مغذی مخصوصاً برای دام‌های بزرگ مانند گاو، گاو میش و اسب در فصل بهار و تابستان تحت عنوان قرق داشته و دارد. به لحاظ اجتماعی، فرهنگی و گردشگری که یکی از نیازمندی‌های اساسی انسان در جهت سلامت و اعتلاء روحی می‌باشد. وجود مناظر بدیع و چشم‌اندازهای نادر در تالاب از نقطه نظر زیبایی‌شناسی و گذران اوقات

فراغت، بی‌مثال بوده که در کنار جاذب بودن مسافران و گردشگران به لحاظ فرهنگی با مناظر زیبا و هکتارها گل لاله، نیلوفرآبی و غیره به لحاظ ورزشی و تفریحی و نیز بستری آماده برای انواع تفریحات سالم مهیا می‌باشد.

به لحاظ اقتصادی، از دلایل مهم و اصلی سکنی‌گزینی روستائیان در حاشیه تالاب اثرات اقتصادی و معیشتی تالاب بوده و می‌باشد تالاب با به وجود آوردن بستری بسیار مناسب برای زمین‌های حاشیه خود که زمینه را برای زراعت، باغداری، دامداری و دامپروری فراهم می‌نماید و از طرفی با توجه به گستره وسیع تالاب همه ساله میلیون‌ها قطعه انواع پرندگان مهاجر و منبع اقتصادی بسیار خوبی برای حاشیه‌نشینان به لحاظ تأمین پروتئین مورد نیاز ناحیه می‌باشد. تالاب به لحاظ حمل و نقل دریایی محل امن و کم‌هزینه برای مسافربری و باربری می‌باشد. به لحاظ کالبدی - فضایی، اکثر روستاهای حاشیه تالاب مسافت نسبتاً طولانی با مرکز شهرستان (شهر بندری انزلی) را اکثراً از راه دریایی (داخل تالاب) برای تسهیل در تردد و انتقال محصولات باغی و دامی خود با قایق‌های موتوری استفاده می‌نمایند بهره‌برداری بهینه از گیاهان آبی تالاب در مصارف مختلف مسکن حاشیه تالاب در پوشش سقف خانه‌ها و یا استفاده از نی در حصاربندی اطراف منازل حصیربافی برای پوشش کف مسکن کاربردهای فراوانی دارد.

اثرات حاشیه‌نشینان بر تالاب

الف: اثرات مثبت: سالم‌سازی و سالم نگه‌داشتن این نگین کم‌نظیر در حفظ و حراست، چشم‌انداز طبیعی آن - استفاده بهینه و به موقع از فرآورده‌های تالاب از قبیل صید ماهی - شکار پرندگان - برداشتن

عکس شماره ۵- شالیزارهای روستاهای حاشیه تالاب انزلی

منبع: نگارندگان

عکس شماره ۶- فرق محلی برای نگهداری انواع دام‌های بزرگ در حاشیه تالاب انزلی

منبع: نگارندگان

شن و ماسه گیاهان آبی و ...

ب: اثرات منفی: اثرات نامطلوب زیست‌محیطی مانند آلودگی در سطح تالاب - عدم رعایت بهداشت - نظافت - تردد بیش از حد قایق‌های موتوری که موجب آلودگی صوتی و محیطی و آثار زیانبار برای آبزیان می‌گردد - تجاوز به حریم قانونی و زمین‌های حاشیه تالاب - صید و شکار بی‌رویه - تردهای زیاد به مناطق حفاظت شده و تالاب و ...

تجزیه و تحلیل

نقش و اهمیت تالاب انزلی در زندگی ساکنان روستاهای حواشی آن

- اهمیت اجتماعی

وجود روستاهای متعدد با جمعیت ساکن و نیروی انسانی فعال و مولد با تراکم مطلوب و همگنی ساکنان روستاها به لحاظ زبان - فرهنگ - نژاد - آداب و رسوم همانند زنجیر به هم پیوسته در حاشیه تالاب و یا در امتداد تالاب استقرار دارند. از آنجایی که تالاب مانند دریا بخشنده و کریم است ساکنان روستاهای حاشیه تالاب نیز به تبعیت از آن دارای روح گذشت و ملاحظت و گشاده‌رویی با گردشگران سرمایه‌گذاران و مهاجرین بوده و میزان مشارکت و همکاری در اجرای طرح‌های زیربنایی و روبنایی، زیست‌محیطی، به خصوص از حیات وحش شامل صدها گونه پرنده مهاجر بومی - گونه‌های متفاوت ماهیان - انواع پستانداران - دوزیستان گونه‌های مهم گیاهی منحصر به فرد مثل لاله دریایی - نیلوفرآبی و غیره در سطح گسترده می‌باشد. روستاهای حاشیه تالاب انزلی با اهمیت‌ترین منطقه برای انواع فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی به عنوان پژوهشگاه - آموزشگاه و مرجع علمی کاملاً طبیعی برای استادان دانشگاه - دانش‌پژوهان و غیره در سطح بسیار وسیع بوده که نقش علمی آن در زمینه‌های مختلف جانورشناسی - گیاهشناسی - اکولوژی و غیره می‌باشد. روستاهای حاشیه تالاب به برکت وجود تالاب انزلی که بزرگترین تنظیم‌کننده جریان‌های آبی (کنترل سیلاب‌ها) جلوگیری از نفوذ آب‌های زیرزمینی و آب‌های سطحی - حفظ خطوط ساحلی و کنترل فرسایش‌ها - نگهداری و تعدیل رسوبات وارده از رودها به داخل تالاب - پاک‌سازی مواد سمی و آلوده مختلف (اعم از سموم و آفت‌کش‌های کشاورزی - کاخانه‌های صنعتی - شهرک‌های صنعتی - ورود وسیع و گسترده فاضلاب

خانگی تمامی شهرها و روستاهای منطقه مورد مطالعه و غیره که امکان زندگی آرام و فرح بخش را برای ساکنان خود و حتی جلب و جذب گردشگران فراهم نموده است. زیبایی‌های همه جانبه تالاب اعم از فون و فلور آن در تمام چهار فصل سال منحصر به فرد بوده و از طلوع خورشید تا لحظه غروب آفتاب تالاب، انواع گیاهان شناور و یا ریشه در آب تالاب از نی‌های بلند تا لاله مردابی و نیلوفرآبی که مأمّن زاد و ولد هزاران پرنده بومی و مهاجر می‌باشند.

زیست گاه‌های حفاظت شده که سالانه به خصوص در فصل سرد سال پناه‌گاه میلیون‌ها قطعه انواع پرندگان مهاجر می‌باشد که پس از طی هزاران کیلومتر مسافت و گذشتن از چندین کشور برای زمستان‌گذرانی وارد تالاب شده و زیبایی خاصی به منطقه بخشیده‌اند. دیگر فعالیت‌های بارز و متمایز انسانی روستاهای حاشیه تالاب نسبت به سایر روستاها به خصوص در امر معیشت و اقتصاد کاملاً ملموس و آشکار می‌باشد. مانند صید انواع ماهیان - شکار انواع پرنده‌های مهاجر و بومی - صنایع دستی وابسته به تالاب حاشیه‌نشینان تالاب - حتی نوع زراعت و باغداری و محصولاتی که استحصال می‌نمایند - نوع دامداری و دامپروری آن‌ها - نوع ورزش (قایقرانی نفریحی، اسکی بر روی آب - شنا و ...) نوع مساکن و مصالح بومی بکار گرفته شده در آن به تبعیت از محیط جغرافیایی تالاب می‌باشد. وجود جزیره‌های متعدد کوچک و بزرگ در داخل و حاشیه تالاب انزلی که خارج از آن که یک زیبایی خاصی به منطقه مورد مطالعه بخشیده به لحاظ مکان‌گزینی برای تعداد زیادی از روستائیان داخل جزیره به لحاظ معیشتی و اقتصادی نیز به دلیل برخورداری از آب کافی و موقعیت خاص اقلیمی برای زراعت و به خصوص دامداری مفید و مؤثر می‌باشد که به معنای واقعی از دیدگاه جغرافیا تعامل بین انسان و محیط با سایر مناطق کاملاً متمایز و متفاوت است که می‌توان با برنامه‌ریزی بهینه و آموزش و بسترسازی، تحولی بیش از پیش در استمرار این فعالیت‌ها با حفظ محیط‌زیست منطقه ایجاد نمود.

- اهمیت اقتصادی

تمامی روستاهای حاشیه تالاب انزلی بدون استثناء به طریقی به برکت تالاب و فراوانی آب تالاب و رودهای منتهی به تالاب در امر زراعت به خصوص کشت استراتژیک برنج از دیرزمان تاکنون فعالیت داشته و در کنار آن نیز در امر باغداری - صید انواع ماهیان بعضاً به دلیل خوش‌نشین بودن (فاقد زمین‌زراعی) در تمام ۴ فصل سال مبادرت به صید می‌نمایند. شکار انواع پرندگان به خصوص پرندگان مهاجر به نحوی که در اوج فصل شکار پرندگان مهاجر به دلیل عرضه فراوان گوشت پرندگان قیمت انواع مواد پروتئینی در سطح منطقه تنزل می‌یابد. به دلیل داشتن مراتع عالی و پرعلف در حاشیه تالاب تحت عنوان قرُق نسبت به سایر روستاهای منطقه دامداری و دامپروری از رونق خوبی برخوردار است (دادرس، ۱۳۸۶ : ۷۸). استخرهای پرورش انواع ماهیان گرم‌آبی با توجه به ازدیاد جمعیت و کاهش صید آزیان و محدودیت‌های صید و غیره به خصوص استخرهای چند منظوره (استخرهای همزمان پرورش ماهی و انواع غاز و اردک و ...) از جایگاه اقتصادی خوبی برخوردار می‌باشد. وجود انواع گیاهان تالابی مانند نی - صوف - لی و ... جهت تهیه و تولید انواع صنایع دستی وابسته به تالاب و نیز مصالح سنتی خانه‌سازی حاشیه‌نشینان تالاب از قبیل نی برای حصار بندی پیرامون خانه‌ها و پوشش زیر سقف باها - لی یا صوف برای پوشش سقف خانه‌ها و حتی مهمتر از همه در کف‌پوش اتاق‌ها مانند انواع حصیر که با توجه به آمدن انواع موکت و فرش در کف‌پوش خانه‌ها به جا حصیر و ایرانیت و حلب در پوشش خانه‌ها و غیره ولی کاملاً استفاده از این گیاهان تالابی در سطح منطقه مورد مطالعه منسوخ

نگریده است. درخت‌کاری در روستاهای حاشیه تالاب به خصوص زمین‌هایی که به دلیل همجواری با تالاب برای زراعت چندان مفید نبوده و در آن درختان آب دوست مانند توسکا - بید که خریداران خوبی هم دارد کاشته می‌شود.

بهره‌مندی از انواع علوفه دریایی برای دامداری‌های سنتی و صنعتی به خصوص در چند ساله اخیر به دلیل فراوانی سرخس آزولا که سطح وسیعی از تالاب چاله‌ها و رودهای اطراف و حتی شالیزارها را فراگرفته است، سهل‌الوصول‌ترین و باارزش‌ترین مواد غذایی برای دامداری‌ها و اشتغال‌زایی برای ساکنان حاشیه تالاب می‌باشد. وجود آبزیان ارزشمند اقتصادی مانند انواع خرچنگ - قورباغه - کرم - زالو و امثال آنها که ر سطح وسیعی زیست می‌کنند و دارای ارزش‌های اقتصادی و اکولوژیکی ویژه‌ای هستند به عنوان مثال در سال‌های قبل از انقلاب صدور قورباغه و در چند سال اخیر صدور خرچنگ دراز به خارج از کشور مبالغ قابل توجهی ارز وارد کشور می‌نماید. وجود راه‌های دسترسی مناسب دریایی با توجه به فراوانی وسیله نقلیه جاده‌ای، اغلب ساکنان روستاهای حاشیه تالاب ترجیح می‌دهند همچنان از طریق راه دریایی از داخل تالاب انواع محصولات دامی - باغی - صید و شکار و غیره را به شهرها عرضه نمایند که این امر هم در میزان مسافت و هم در میزان هزینه برای آنها مقرون به صرفه می‌باشد.

- اهمیت گردشگری

برابر آمار مستند اداره کل هواشناسی استان طی یک دوره میانگین ۴۰ ساله (۱۳۴۵ لغایت ۱۳۸۵) با استقرار ایستگاه‌های سینوپتیک به علت مساعد بودن شرایط اقلیمی در روستاهای حاشیه تالاب انزلی گردشگران اکثراً در اوایل تابستان به این منطقه سفر می‌کنند. در ماه‌های مرداد و شهریور تعداد گردشگران به اوج خود می‌رسد و از دلایل عمده آن، دمای مناسب هوا، ساعات آفتابی بالا، دمای مناسب آب و رطوبت نسبی کم، نسبت به بقیه ماه‌ها پوشش گیاهی زیبا و وجود بعضی از گونه‌های پرندگان مهاجر در تالاب فراهم است.

در فصل سرما علی‌رغم روزهای بارندگی و ابرناکی با ورود هزاران پرنده مهاجر از گونه‌های مختلف و بعضاً کم‌یاب به خصوص در مناطق حفاظت شده تالاب، تماشای حیات وحش زیبا برای گردشگرانی که فصل زمستان را برای سفر به منطقه مورد مطالعه حاشیه تالاب انتخاب می‌کنند بسیار مؤثر بوده و این در حالی است که تعدادی از گردشگران این فصل را برای شکار انواع پرندگان و ماهی‌گیری تفریحی انتخاب می‌نمایند. با توجه به اقلیم مناسب منطقه، بخش وسیعی از تالاب انزلی را پهنه آبی آرام و بدون موج با عمق مطلوب تقریبی ۳ - ۱ متر فرا گرفته که بهترین مکان برای اسکی‌رانی و آموزش اسکی‌رانی روی آب و حتی برگزاری مسابقات اسکی می‌باشد.

عکس شماره ۷ و ۸- شکار و صید انواع ماهی‌های تالابی برای معیشت ۴ فصل حاشیه‌نشینان تالاب انزلی

منبع: نگارندگان

عکس شماره ۹ و ۱۰- نمونه‌ای از صنایع دستی وابسته به تالاب انزلی (زنان روستایی)

منبع: نگارندگان

یکی از شاهکارهای محیط تالاب انزلی توانمندی‌های بالقوه و بالفعل آن، وجود انواع مواد اولیه برای تولید و ساخت صنایع دستی و صنعتی به شکل‌های مختلف می‌باشد. انواع صنایع دستی وابسته به تالاب که نه تنها به لحاظ اقتصادی و معیشتی برای روستاهای حاشیه تالاب حائز اهمیت می‌باشد بلکه از همه مهمتر به جهت جلب و جذب گردشگران داخلی و خارجی نیز بسیار مهم و حائز اهمیت است.

نظر به اینکه روستاهای حاشیه تالاب با توجه به موقعیت قرارگیری مناسب اقلیمی خود در حاشیه تالاب دسترسی به راه‌های زمینی و دریایی و برخورداری از امکانات زیربنایی و روبنایی، مناسب‌ترین منطقه برای جلب و جذب گردشگر تحت عنوان ساخت داشتن خانه‌های دوم برای کسانی که در شهرهای داخل استان و حتی خارج از استان زندگی می‌کنند و این در حالی است که روستاهای فوق‌علی‌رغم وجود و داشتن تعدادی اسکله قایقرانی - رستوران دریایی - مهمان‌پذیر و غیره استعداد و پتانسیل بیشتری برای ساخت تأسیسات اقامتی گردشگری از قبیل انواع هتل و مهمان‌پذیر (داخل تالاب و حاشیه تالاب) اسکله‌های قایقرانی و غیره که در تمام فصول سال بیش از گذشته پذیرای گردشگران باشد را داشته و در این راستا نیازمند برنامه‌ریزی‌های مدون مسئولین دست‌اندرکار با مشارکت و آموزش ساکنان روستاهای حاشیه تالاب انزلی می‌باشد.

نتیجه‌گیری آزمون فرضیه‌ها

- **فرضیه اول:** موقعیت قرارگیری روستاهای حاشیه تالاب انزلی به عنوان فعالیت‌های مهم اقتصادی آنها از جمله زراعت و دامپروری، صنایع دستی وابسته به تالاب، به ویژه صید و شکار محسوب می‌گردد. بدون شک یکی از دلایل اصلی و مهم مکان‌گزینی ساکنان روستاهای حاشیه تالاب انزلی در موقعیت فوق، توانمندی‌های بالقوه و بالفعل گسترده تالاب انزلی در تأمین معیشت و رونق اقتصادی روستاهای حاشیه تالاب و حتی روستاها و شهرهای اطراف آن بوده و می‌باشد. با توجه به پتانسیل بالای تالاب در تأمین آب کافی و فراوان و قابل دسترس برای زراعت به خصوص کاشت برنج - زمین‌های مستعد با علف‌های بلند مغزی تالابی تحت عنوان قرق برای دامداری و دامپروری به خصوص دام‌های بزرگ مانند گاو و گاو میش - رونق صنایع دستی وابسته به تالاب (انواع مواد اولیه مانند: لی - صوف - نی و ... که به وفور در داخل و اطراف تالاب موجود می‌باشد). تأمین پروتئین و مواد غذایی که در سطح وسیعی از قبیل صید انواع ماهی (حتی به صورت غیرقانونی در تمام فصول سال برای امرار معاش خانواده خود در تالاب انجام می‌گیرد) و شکار انواع پرندگان مهاجر و بومی و در چند سال اخیر نیز رونق گردشگری که توسط بومیان بوسیله قایق‌های موتوری گردشگران داخلی و حتی خارجی در سطح تالاب صورت می‌گیرد.

بنابراین فرضیه اول تأیید می‌گردد.

- **فرضیه دوم:** توانمندی‌های جغرافیایی تالاب در نحوه توزیع و پراکنش جغرافیایی روستاهای حاشیه آن می‌تواند مؤثر باشد. یقیناً روستائیان حاشیه تالاب انزلی با علم و آگاهی کامل و بنا به دلایل متعددی از جمله معیشتی و اقتصادی سکونتگاه‌های خود را در کنار تالاب قرار داده‌اند و بدون تردید تالاب نیز در نحوه توزیع و پراکنش جغرافیایی سکونتگاه‌های روستایی که به صورت زنجیروار در اطراف و حاشیه تالاب مؤثر بوده است و شناخت روستائیان به مکان‌گزینی و استقرار در اطراف تالاب که رابطه مستقیمی با تداوم زندگی و اقتصاد آنها از بهره‌گیری و استفاده بهینه از تالاب رزمینه‌های زراعت - دامداری - صید و شکار - حمل و نقل دریایی - صنایع دستی وابسته به تالاب - گردشگری و ... داشته و دارد. بنابراین فرضیه دوم نیز تأیید می‌گردد.

- **فرضیه سوم:** با مشارکت دادن روستائیان و برنامه‌ریزی بهینه و با توجه به مناظر بدیع و چشم‌انداز منحصر به فرد تالاب می‌توان ضمن بسط و گسترش صنعت توریسم به حفظ محیط‌زیست تالاب کمک کرد.

نظر به اینکه تالاب بین‌المللی انزلی دارای توانمندی‌های بالقوه و بالفعل زیادی می‌باشد که توضیح کامل آنها در صفحات گذشته بیان گردیده، متأسفانه بنا به دلایل مختلف از جمله عدم توجه جدی و برنامه‌ریزی دقیق تالاب انزلی این نگین درخشان با مناظر بدیع و چشم‌انداز زیبا و منحصر به فرد خود که خارج از بهره‌گیری مستقیم از منابع موجود تالاب در زراعت - دامداری - صید و شکار - حمل و نقل دریایی و صنایع دستی وابسته به تالاب در موضوع گردشگری و جلب و جذب گردشگران داخلی و خارجی جایگاه خاص و ویژه‌ای دارد. به دلیل انواع آلودگی‌ها از جمله آلودگی صنعتی - آلودگی نفتی - آلودگی صوتی - آلودگی کودهای شیمیایی - علف‌کش‌ها و سموم دفع آفات نباتی - آلودگی زباله‌های خانگی - رسوبات آزولا و ... در معرض شدید و جدی تهدید به نابودی بوده، بنابراین با ورود حجم زیاد مواد آلوده‌کننده به تالاب جهت نجات و سالم‌سازی و به تعبیر دیگر حفظ و بقا و

دوام تالاب تعامل فی‌مابین و مشارکت جدی مردمی را می‌طلبد که در این راستا یکی از راهکارهای اصلی آموزش همگانی به حاشیه‌نشینان تالاب جهت مشارکت آنها در حفظ و حراست از محیط زیست تالاب که بخش وسیعی از اقتصاد و معیشت آنها وابسته به تالاب است. دیگر اینکه سازمان مستقلی تحت عنوان صیانت از تالاب به عنوان متولی اصلی و مستقیم حفظ و حراست و سالم‌سازی محیط‌زیست تالاب تشکیل گردد که با توجه به بررسی‌های به عمل آمده از طریق تکمیل پرسشنامه‌ها و مصاحبه‌ها فرضیه سوم نیز تأیید می‌گردد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری کلی

جمع‌بندی دستاوردهای این تحقیق که بررسی اهمیت روستاهای حاشیه تالاب انزلی از جنبه‌های مختلف اقتصادی - اجتماعی و گردشگری، روستاهای حاشیه تالاب بین‌المللی انزلی ضروری است. اینکه چرا تالاب انزلی با توجه به پتانسیل بالا و توانمندی‌های متعدد بالقوه و بالفعل خود در همه زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و گردشگری به ویژه زراعت، دامداری و دامپروری، گردشگری، صنایع دستی وابسته به تالاب و به خصوص صید و شکار و غیره بوده و همچنین استفاده از پوشش گیاهی انبوه تالاب برای صنایع دستی، دامداری و حتی پوشش سقف خانه‌ها و دیوارها، پناهگاه، زمستان‌گذرانی و تخم‌گذاری پرندگان مهاجر و بومی، تخم‌ریزی و تکثیر انواع ماهیان تالابی و غیر تالاب، بهره‌گیری از تالاب جهت حمل و نقل دریایی در کوتاه کردن مسیر تردد از روستاها به شهر به خصوص در عرضه تولیدات باغی و دامی و بالاخره گردشگری در ابعاد مختلف از قبیل قایق‌سواری و سیاحت مناظر زیبا بی‌نظیر لاله دریایی - نیلوفرآبی - قایق‌سواری تفریحی و پارویی، اسکی بر روی تالاب، صید و شکار تفریحی و غیره مدنظر می‌باشد.

از آنجایی که معیشت و اقتصاد روستائیان حواشی تالاب به هر طریق ممکن وابسته به تالاب بین‌المللی انزلی از قدیم‌الایام تا کنون بوده و می‌باشد ضرورت دارد. جهت حفظ و بقا این گوهر بی‌همتا که معیشت و اقتصاد منطقه مورد مطالعه و حتی سایر شهرستان‌های استان از نعمات این منبع عظیم خدادادی بهره‌مند می‌شوند. پیشنهادات و راهکارهای کاربردی ارائه و این امر مهم با آموزش‌های همه‌جانبه و با مشارکت کامل همه بهره‌برداران از تالاب اعم از حاشیه‌نشینان که به طور مستقیم هم در حفظ و حراست و سالم‌سازی تالاب بسیار مؤثر هستند و اعم از کسانی که به طریق غیر مستقیم از روستائیان و شهرنشینان مجاور رودهای منتهی به تالاب و حتی کسانی که در ارتفاعات و سرچشمه رودها با قطع درختان چرای بی‌رویه دام‌های کوچک و بزرگ در مراتع و جنگل‌ها و یا برداشت‌های غیراصولی از شن و ماسه‌های بستر رودها و غیره موجب ورود صدها تن رسوب به تالاب شده که این امر جدای از مسائل زیست‌محیطی تهدیدات جدی دیگری از قبیل انباشت سطح تالاب از رسوبات وارده و در نهایت کوچک شدن مساحت تالاب. انباشت رسوبات موجب کاهش شدید ارتفاع سطح آب و در بعضی از نقاط موجب خشک شدن کامل مناطقی از تالاب گردیده. رشد گیاهان متعدد تالابی به خصوص گیاهان بن در آب به ویژه نی، صوف، مریم دریایی که در خشکی زود از موعد تالاب بسیار مؤثر است و حتی روان شدن رسوبات به دهانه ورودی تالاب به دریای خزر (ابتدای موج‌شکن‌ها که کل سرریز آب تالاب از طریق دو رود اصلی وارد دریای خزر می‌گردد) که این امر موجب به گل نشستن کشتی‌های تجاری، ماهی‌گیری و حتی نظامی مستقر در اسکله نیروی دریایی شده و لایروبی دهانه این موج‌شکن‌ها هزینه کلانی را به دست‌اندرکاران بندر و کشتیرانی تحمیل می‌نماید.

فلذا وجود ارتباط بین تالاب با روستاها و روستاها با تالاب به ویژه از نظر معیشتی و اقتصادی از قدیم وجود داشته و موقعیت قرارگیری روستاها در حاشیه تالاب و استفاده‌های مختلف از تالاب به عنوان فعالیت مهم اقتصادی و نظر به اهمیت بالای اقتصادی، اجتماعی، گردشگری تالاب برای ساکنان حاشیه آن و توانمندی‌های جغرافیایی تالاب در نحوه توزیع و پراکنش روستاها و رابطه مستقیم میان مکان‌گزینی و استقرار روستائیان و از همه مهمتر پیشنهادات و راهکارهای کاربردی و آگاه‌سازی و آموزش همگانی و با مشارکت کامل همه بهره‌برداران برای حفظ محیط‌زیست و بقاء منطقه مورد مطالعه مورد تأکید می‌باشد.

پیشنهادها و راهکارها

از اینکه تالاب‌ها شکننده‌ترین و حساس‌ترین اکوسیستم‌های کره زمین می‌باشند، شکی نیست. پیچیدگی سیستم‌های محیطی تالابی بیشتر ناشی از نفوذ آب‌های شیرین رودها و اختلاط و امتزاج آن با آب‌های شور دریاست. همان‌طور که عنوان شد تالاب انزلی از نظر زیست‌محیطی دارای شرایط مطلوبی نیست و هر ساله خساراتی آشکارا (نظیر غرقابی مزارع - انقراض انواع ماهیان و پرندگان) و خسارات پنهانی (نظیر تنزل بهداشت محیط، پر شدن تالاب از رسوبات، محدود شدن وسعت تالاب نسبت به گذشته و در نهایت امکان مرگ تدریجی تالاب را) به وجود می‌آورد. بنابراین برنامه‌ریزی و احیای تالاب الزامی است پیشنهادهایی به شرح زیر در افزایش عمر تالاب و بالا بردن راندمان تولیدات آن و به تبع آن بهبود وضعیت اقتصادی، معیشتی، فرهنگی، اجتماعی و گردشگری مردم منطقه الزامی می‌باشد.

- قبل از هر چیزی حدود تالاب بایستی دقیقاً مشخص گردد تا در موارد مختلف تجاوز به آن براساس قانون برخورد شود.

- ممانعت از احداث و گسترش صنایع و کارخانه‌های بزرگ آلوده‌کننده در اطراف رودها و نهرهای منتهی به تالاب و یا حاشیه آن.

- احداث کارخانه‌های تصفیه فاضلاب در شهرهای واقع در مسیر رودها و یا حاشیه تالاب.

- ممانعت از تخلیه ضایعات و مواد زائد جامد شهری و صنعتی مستقر در منطقه و در مجاری آبی منتهی به تالاب.

- کنترل و کاهش مصرف کودهای شیمیایی و سموم دفع آفات به حد ممکن در حوزه آبریز تالاب.

- اعمال معیارهای آبخیزداری در حوزه آبریز تالاب جهت کاهش با رسوبی رودها .

- اصلاح بازکردن مسیر حرکت ماهیان برای تخم‌ریزی و قرق کردن تعدادی از مسیرها به هنگام تخم‌ریزی ماهی‌ها.

- لایروبی مناطق حساس تالاب به خصوص روگها و رودهای منتهی به تالاب.

- آموزش و بالابردن فرهنگ بومی مردم منطقه حوضه آبریز از طریق رسانه‌های گروهی و ... در جهت خودداری از ریختن زباله‌ها و بقایای فلزات به رودها و آلوده کردن محیط تالاب.

- ایجاد و مشخص کردن مسیرهای خاص برای قایق‌رانی تفریحی، ورزشی و حمل مسافر و بار.

- توجه جدی مسئولین دست‌اندرکار به امر مهم گردشگری در تالاب انزلی با توجه به امکانات بالقوه منطقه و داشتن مظاهر طبیعی و چشم‌اندازهای زیبای آن.

- برنامه‌ریزی برای احیاء و جلوگیری از منسوخ شدن صنایع دستی روستایی مخصوصاً صنایع دستی وابسته به تالاب(صنایع دستی که مواد اولیه آن در تالاب تهیه می‌گردد).

- جلوگیری از گسترش تصرف اراضی حاشیه تالاب (حریم تالاب) از سوی حاشیه‌نشینان و خشک‌کردن بخشی از تالاب برای اهداف شخصی.
- ایجاد یک سازمان همکاری بین سازمان‌های مختلف دست‌اندرکار برای حفظ تالاب انزلی تحت عنوان سازمان صیانت از تالاب انزلی.
- اختصاص تعدادی از پروانه‌های ماهی‌گیری و شکار بوسیله سازمان محیط‌زیست برای ترغیب توریست‌ها جهت مسافرت به تالاب انزلی.
- ایجاد ایستگاه‌های مختلف در شهرهایی که رودهای منتهی به تالاب از کنار آن می‌گذرند برای جمع‌آوری زباله‌ها مبارزه جدی پاسگاه‌های محیط‌زیست با شکارچیان و صیادان غیر مجاز جهت جلوگیری از خطر انقراض گونه‌های نادر ماهیان و پرندگان تالاب انزلی.
- اختصاص بودجه و اعتبار و برنامه‌ریزی جهت زیباسازی تالاب و حاشیه آن مانند دیواره‌سازی اسکله‌بندی و ...
- جلوگیری از تصرف فرّق‌های طبیعی از سوی حاشیه‌نشینان جهت کارهای کشاورزی به ویژه از آن جهت که این امر ضمن از بین بردن دامداری سنتی منطقه، آن چنان نفع و بهره‌برداری در امر زراعت ندارد.
- اختصاص بودجه و اعتبار جهت اشتغال‌زایی حاشیه‌نشینان مخصوصاً جوانان تحصیل کرده جهت پیشگیری از مهاجرت آنها به شهرها.
- کنترل تردهای بی‌حد و حصر قایق‌های موتوری به تالاب و سالم‌سازی محیط به لحاظ انواع آلودگی‌ها من جمله آلودگی صوتی، مشخص نمودن مسیرهای خاص و بدور از مناطق حفاظت شده در داخل تالاب.
- دانشکده‌هایی در جهت تربیت دانشجویان در رشته‌های منابع طبیعی، اکولوژی محیط‌زیست، آب، شیلات، جغرافیای روستایی و توریسم، زیست‌شناسی در شهرهای حاشیه تالاب.
- ایجاد زمینه برای مشارکت فعال محققین و مراکز تحقیقاتی و علمی دانشگاهی تا آخرین سطوح علمی، استادان دانشگاه و متخصصین جهت شناخت بیشتر توانمندی‌های تالاب.

منابع

- بدری‌فر، منصور (۱۳۷۴). **جغرافیای انسانی ایران**. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور،
- پژوهاب (مهندسین مشاور) (۱۳۶۳). **مطالعات شناسایی تکمیل طرح جامع توسعه منابع آب و خاک منطقه ساحلی دریای خزر، جلد ۴، سازمان برنامه و بودجه.**
- ثابت‌رفتار، کریم (۱۳۷۵). **طرح حفاظت و بازسازی تالاب انزلی، فاز ۲ و ۱، دانشگاه گیلان.**
- جاماب (مهندسین مشاور) (۱۳۶۷). **طرح جامع آب کشور، گزارش حوزه سفیدرود، تالاب و تالش، وزارت نیرو.**
- حسینی، محمدسعید (۱۳۶۳). **مطالعه و بررسی وضعیت گونه‌های ماهی در معرض خطر دریای خزر (تالاب)، سازمان محیط‌زیست.**
- دادرس، حسن (۱۳۸۶). **فرّق و فرّق‌بانی پدیده جغرافیایی انطباق انسان با محیط در حاشیه تالاب انزلی، فصل‌نامه چشم‌انداز جغرافیایی، شماره ۵.**

دفتر طرح و احیاء تالاب انزلی (۱۳۶۱). پیش‌طرح مقدماتی تالاب انزلی، جهاد سازندگی گیلان. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی گیلان (۱۳۸۵). آمارنامه استان گیلان. سعیدی، عباس (۱۳۷۷). **مبانی جغرافیایی روستایی**. تهران: انتشارات سمت، شرکت سهامی آب منطقه ایی رشت (۱۳۸۵). سالنامه آماری. کردوانی، پرویز (۱۳۷۴). **اکوسیستم‌های آبی ایران، دریای خزر**. تهران: نشر قومس، کیمبال و شایگان (۱۳۵۰). **مطالعات سیمنولوژی مرداب انزلی، سازمان محیط‌زیست**. محیط زیست گیلان، جایگاه ۲۰۰۴ مطالعه تنوع گونه‌ای و جمعیت پرندگان مهاجر و آبی و کنار آبی تالاب انزلی. انتشارات محیط‌زیست گیلان.

منوری، سیدمسعود (۱۳۶۹). **بررسی اکولوژی تالاب انزلی**. [رشت]: انتشارات گیلان، مولایی، نصراله (۱۳۸۱). **الگوی بهینه برای برنامه‌ریزی توسعه خدمات روستایی در ایران، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی شماره ۳**.

وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۲). **طرح مطالعات مدیریت جامع حفاظت از اکوسیستم**.